

ORIGINAL ARTICLE

The Effect of the Company Contract on the Death of the Business Company

Hasan Badini¹, Mehdi Hadi² , Narges Heydari Aliabadi³

1. Associate Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

2. M.Sc., Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Kharazmi University, Tehran, Iran.

3. M.Sc. Student, Deed and Real Estate Law Department, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Correspondence:

Mahdi Hadi

Email: mehdihadi@ut.ac.ir

Received: 09/Jun/2024

Revised: 29/Jun/2024

Accepted: 08/Jul/2024

Published: 11/Mar/2026

How to cite:

Badini, H.; Hadi, M.; Heydari Aliabadi, N. (2026). The Effect of the Company Contract on the Death of the Business Company, *Civil Law Knowledge*, 14 (2), 1-14.
(DOI: [10.30473/clk.2024.71517.3270](https://doi.org/10.30473/clk.2024.71517.3270))

ABSTRACT

The legal nature of the commercial enterprise must be considered as having a dual contractual and organizational nature. From the perspective of economic analysis of rights, one should even consider prioritizing the organizational aspect over the contractual aspect; however, in any case, the nature of a commercial company cannot be imagined without the contractual aspect. Just as the articles of incorporation and company charter are effective in creating a company, their provisions can also be effective in liquidating the company. The present research aimed to investigate the impact of the company's contract on its dissolution. Despite the organizational aspect of the commercial company, applying the principle of free will is not restricted in the commercial company. In addition to the essential requirements mandated by the laws, which the articles of association must refer to, the founders of the company can include other legitimate conditions. Conditions such as the condition of termination or liquidation of the company, its revival during the liquidation period, and the possibility of converting the company by the will of the quorum of the condition if there is no intent to harm can be foreseen, but in any case, it is not possible to dissolve the company by agreement among the listed cases. However, in the framework of the general rules of the contracts, compliance with the nature of the commercial company and its function are added to the liquidation of the company.

KEYWORDS

Commercial Company, Company Revival, Contract, Nature of Commercial Company Conversion, Merger, Termination.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Today, all the major economic poles of the world and Iran are commercial companies. Iran's commercial law does not pay much attention to the relationship between civil rights and commercial laws. Therefore, there are many doubts about the impact of civil rights on commercial companies. Knowing these limits can be of great help in the management and optimal use of commercial companies. Also, knowing the place of civil rights in the laws of commercial companies can help maintain economic stability and prevent problems for commercial companies and consequently the society's economy.

METHODOLOGY

The current research has been done by using the analytical descriptive method and using library

RESULT

to protect the interests of third parties, and in fact, in the analysis of the position of the rule of will in the liquidation of the company, it should be It had a framework in mind which consists of: first, the interests of third parties, including public and private third parties, second, the mandatory laws, third, the nature, philosophy of existence and operation of the commercial company, and fourth, the general rules of the contract. These four criteria do not have the same degree of importance for the evaluation of the research subject and must be prioritized among these items. For the purpose of legal clarification, the mandatory laws are of primary importance, and from this point of view, the duties of the extraordinary general assembly in the liquidation of the company cannot be delegated to a single person. After that, he paid attention to the nature, philosophy and function of the commercial company. Article 3 of the Electronic Commerce Law has paid attention to such an approach with regard to the sphere of influence of the aforementioned law, as explained that the sphere of effect of this law is related to the easy and safe exchange of information in electronic interfaces, for this reason, due to its international nature, the need to develop coordination between countries in Its application and compliance with the necessity of good faith have been considered. On this basis, due to the emergence of the commercial company, its nature and function should be taken into account in the subject of the present research. It is clear that the stronger the influence of the organizational dimension in a commercial company, the narrower the circle of agreement will be, and also when we upgrade the commercial company from a mere profit-oriented function to an effective legal entity in the sustainable development of the country, it is no longer possible to in cases of silence, we can easily extend all the general rules of contracts to commercial companies. In fact, it should be assumed that in cases of silence of the law, the general rules of contracts can be applied unless it is in conflict with the nature, function or philosophy of existence of the commercial company or violates the rights of third parties. Therefore, the condition of termination for one of the partners, as well as addition to the cases of liquidation stipulated in the law, if it is reflected in the memorandum of association and in the absence of the partnership deed, it is correct and applicable, but the condition of merging or converting the business company cannot be stipulated in the documents of formation to one person. handed over It is also possible to provide the possibility of revitalizing the commercial company during the liquidation period by providing a mechanism in the company's formation documents.

CONCLUSIONS

It is possible to include in the company's formation documents the condition of termination or liquidation of the business company. Also, in these documents, the condition of revitalizing the commercial company during the liquidation period can be concluded, but the condition of merging into a commercial company is absolutely incorrect and the condition of its conversion for persons less than the legal limit is not correct.

CONFLICT OF INTEREST

There are no support conflicts.

«مقاله پژوهشی»

تأثیر قرارداد تشکیل شرکت بر ممت شرکت تجاری

حسن بادینی^۱، مهدی هادی^۲، نرجس حیدری علی آبادی^۳

چکیده

ماهیت حقوقی شرکت تجاری را باید ماهیت دوگانه قراردادی-سازمانی محسوب کرد. از منظر تحلیل اقتصادی حقوق حتی باید قائل بر ارجحیت بعد سازمانی بر بعد قراردادی بود، اما در هر حال نمی‌توان ماهیت شرکت تجاری را فاقد جنبه قراردادی تصور کرد. همان‌گونه که اساس‌نامه و شرکت‌نامه به عنوان اسناد تشکیل شرکت، در ایجاد شرکت مؤثر هستند، مفاد آن می‌تواند در انحلال شرکت نیز تأثیرگذار باشند. تحقیق حاضر در تلاش است تا میزان تأثیر قرارداد شرکت بر انحلال آن را بررسی نماید. با وجود جنبه سازمانی شرکت تجاری همچنان اعمال اصل حاکمیت اراده در شرکت تجاری لازم است. در کنار موارد ضروری که قوانین آمره به لزوم درج آنها را در اسناد تشکیل شرکت اشاره کرده‌اند، مؤسسان شرکت می‌توانند شروط مشروع دیگری را در آن بگنجانند. شروطی مانند شرط فسخ یا انفساخ شرکت، احیای آن در دوره تصفیه و امکان تبدیل شرکت با اراده عده دارای حدنصاب شرط، در صورتی که قصد اضرار در بین نباشد، پیش‌بینی کرد، اما در هر حال نمی‌توان با توافق از موارد احصاشده انحلال شرکت کاست، ولی در چارچوب قواعد عمومی قراردادها، رعایت ذات شرکت تجاری و کارکرد آن، بر موارد انحلال شرکت افزود.

واژه‌های کلیدی

ادغام، فسخ، شرکت تجاری، ماهیت شرکت تجاری، احیای شرکت.

۱. دانشیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲. کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، حقوق ثبت اسناد و املاک، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

نویسنده مسئول:

مهدی هادی

رایانامه: mehdihadi@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۸

تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۱۲/۲۰

استناد به این مقاله:

بادینی، حسن؛ هادی، مهدی؛ حیدری علی آبادی، نرجس (۱۴۰۴). تأثیر قرارداد شرکت بر ممت شرکت تجاری، دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی، ۱۴ (۲)، ۱-۱۴.

(DOI: [10.30473/clk.2024.71517.3270](https://doi.org/10.30473/clk.2024.71517.3270))

مقدمه

شرکت‌های تجاری امروزه یک نهاد مهم در تحولات اقتصاد جهانی محسوب می‌شوند. کشور ایران نیز از این امر مستثنا نبوده و شاهد رشد روزافزون شرکت‌های تجاری می‌باشیم. در سطح کلان اقتصادی به ندرت افرادی را می‌توان یافت که خارج از قالب شرکت تجاری و به نام خود در حال فعالیت تجاری هستند. در واقع، امروزه تمامی قطب‌های بزرگ اقتصادی جهان و ایران شرکت‌های تجاری هستند. قوانین حوزه تجاری ایران چندان به رابطه حقوق مدنی و قوانین تجاری نپرداخته است. از همین رو تردیدهای بسیاری در میزان تأثیر حقوق مدنی بر شرکت‌های تجاری وجود دارد. شناخت این حدود می‌تواند کمک شایانی در اداره و استفاده بهینه از شرکت‌های تجاری داشته باشد. همچنین شناخت جایگاه حقوق مدنی در قوانین حوزه شرکت‌های تجاری می‌تواند کمک‌کننده حفظ ثبات اقتصادی و جلوگیری از بروز مشکل برای شرکت‌های تجاری و به تبع آن اقتصاد جامعه گردد. بسته به نوع شرکت اساس‌نامه و شرکت‌نامه به عنوان قراردادهای تشکیل شرکت تجاری تنظیم می‌گردد. این اسناد تشکیل در مراحل مختلف تشکیل، حیات و ممت شرکت تجاری مؤثر است، اما در مورد حدود تأثیر آن نمی‌توان به راحتی نظر داد. از یک سو شرکت تجاری ناشی از اراده اشخاص است و نمی‌توان به اجبار شخصی را داخل در شرکت تجاری نمود و مشخص است که در ادامه مسیر حضور شخص در شرکت تجاری نیز نقش اراده نمی‌تواند نادیده گرفته شود. از سوی دیگر، صرف این امر که در تشکیل شرکت تجاری اراده اشخاص نقش پررنگی داشته است، موجب نمی‌گردد که این نهاد حقوقی را به مانند عقود موضوع قانون مدنی دانست و اراده را حاکم بر انحلال آن فرض نماییم؛ چراکه کارکرد و دامنه تأثیرات عمومی این نهادهای حقوقی با یکدیگر متفاوت است. از همین رهگذر مراحل تصفیه شرکت منحل یا ورشکسته شده همیشه یکی از فصول قوانین مربوط به حقوق شرکت‌ها است، اما چنین تفصیلی در قوانین موضوع عقود مدنی دیده نمی‌شود. در تحقیق حاضر تلاش می‌گردد تا به زوایای پنهانی از تأثیر قرارداد تشکیل شرکت بر انحلال شرکت تجاری پرداخته شود. قانون تجارت فعلی پاسخ روشنی به این پرسش نداده است و در لایحه قانون تجارت جدیداً همچنان این خلأ احساس می‌شود. البته در ماده ۴۹۷ این لایحه بیان شده

است: «نحوه تشکیل، ثبت، تغییر، اداره و انحلال اشخاص حقوقی خصوصی مطابق احکام این قانون است...»، اما از آن نمی‌توان چنین استنباط کرد که اثر حاکمیت اراده و قواعد عمومی قراردادها به طور کل در مورد شرکت تجاری نادیده انگاشته شده است. به عنوان نمونه قانونگذار در ادامه ماده مزبور در مواد ۵۱۴ تا ۵۲۳ که مربوط به نحوه تشکیل شرکت تجاری می‌باشد، هیچ ماده‌ای را به امور ماهوی تشکیل شرکت اختصاص نداده و تنها به بیان قواعد شکلی تأسیس اکتفا کرده است و به صورت ضمنی تمامی امور ماهوی را به قواعد عمومی قراردادها از جمله شرایط مقرر در ماده ۱۹۰ قانون مدنی ارجاع داده است. این خلأ قانونی توسط صاحب‌نظران نیز به خوبی پوشش داده نشده و در تحقیقات خویش کمتر به این موضوعات پرداخته‌اند. از همین رو این تحقیق با بهره‌گیری از داده‌های کتابخانه‌ای و استفاده از روش تحلیلی - توصیفی در تلاش است تا به این سؤال پاسخ دهد که مفاد مقرر در اساس‌نامه یا شرکت‌نامه چه تأثیری بر انحلال شرکت تجاری دارد؟ به نظر می‌رسد نمی‌توان پاسخ یکسانی به تمامی فروض توافقات صورت‌گرفته در اسناد تشکیل داد و حسب مورد اعمال حقوقی مانند شرط فسخ را باید صحیح دانست، اما برخی دیگر از آن اعمال مانند شرط ادغام را قابل اجرا محسوب نکرد. در ادامه ابتدا با ماهیت شرکت تجاری آشنا شده سپس به بررسی جایگاه اصل حاکمیت اراده در انحلال شرکت تجاری خواهیم پرداخت.

پیشینه پژوهش

پیشینه نظری: در موضوع حاضر تحقیق خاصی صورت نپذیرفته است. تنها برخی صاحب‌نظران مانند مرحوم دکتر شهیدی در کتاب *تشکیل تعهدات* و مرحوم دکتر کاویانی در کتاب *شرکت‌ها* اشاره کوتاهی به برخی از جنبه‌های تحقیق حاضر کرده‌اند.

پیشینه تجربی: در مورد تحقیق حاضر هیچ پیشینه تجربی وجود ندارد.

روش‌شناسی پژوهش

روش توصیفی - تحلیل با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای.

۱. در زمان نگارش مقاله این لایحه به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده بود، اما هنوز به تأیید شورای نگهبان نرسیده است.

این نظریه بر تولید شرکت تأکید داشته و کسب حداکثر سود را یگانه هدف شرکت قرار می‌دهد (طوسی، ۱۳۹۳: ۱۱۱ و ۱۱۲) در عمل مانع بروز چنین یادگیری می‌شود (لازونیک، ۱۳۹۸: ۶). بر همین مبنا گفته شده اگر علم اقتصاد با فیزیک مشابهت داده شود، نظریه نئوکلاسیک به مانند نقطه‌ای است که میلی به حرکت در آن نیست (استولا، ۱۳۹۲: ۸). بر پایه نظریه «سهامدار محوری»^۳ تصمیمات مدیران باید با مدنظر قراردادن منافع سهامداران شرکت اتخاذ شود (طوسی، ۱۳۹۳: ۱۱۶). در واقع، زمانی شرکت تجاری و کارکرد آن را در خدمت سهامداران شرکت بدانیم، باید اصالت را نیز برای قرارداد تشکیل شرکت قائل شویم و شرکت را دارای یک ماهیت قراردادی بدانیم. در واقع، شرکت نهادی حقوقی خواهد بود که با قرارداد ایجاد شده و تنها وظیفه آن تأمین منافع همان سهامداران است. پس در مواجهه با اشخاص ثالث اولویت با قرارداد سهامداران و منافع ایشان است. بر همین اساس حقوق شرکت‌ها بر مبنای نظریه «سهامدار محوری» دیدگاهی درون‌گرا دارد و در تلاش برای حل و فصل مسائل داخلی شرکت مانند نحوه مدیریت شرکت، معاملات ممنوعه مدیران، حدود اختیار مدیران و حقوق اقلیت شرکت است (طوسی، ۱۳۹۳: ۲۹۸). تمایل قانونگذار ایران در پذیرش این دیدگاه را می‌توان از برخی مواد قانون تجارت برداشت کرد؛^۴ اما مواد قانونی دیگری را نیز می‌توان نام برد که گویای عدم دیدگاه مطلقاً قراردادی قانونگذار بر ماهیت شرکت است.^۵ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که رویکرد قانونگذار در زمان تصویب قانون تجارت به سمت قراردادی بودن ماهیت شرکت بیشتر بوده است. با وجود اینکه همچنان دیدگاه «سهامدار محوری» مقبولیت زیادی در حقوق شرکت‌ها دارد (لین، ۱۳۹۰: ۵)، اما انتقادات جدی بر آن وارد شده است. از جمله اینکه چگونه ممکن است یک شرکت تجاری تنها به منافع سهامداران بیندیشد، در حالی که ذی‌نفعان دیگری نیز در داخل یا خارج شرکت حضور دارند و بدون تعامل با ایشان توسعه حقیقی بی‌معنا خواهد بود؟ همچنین در موادی میان این ذی‌نفعان تضاد منافع وجود دارد در این شرایط چگونه می‌توان یگانه هدف شرکت را کسب سود دانست؟ (بادینی و کوشکی، ۱۳۹۹: ۲۶۷) به عنوان مثال خریداران محصولات یا خدمات شرکت نیز در کنار سهامداران، دولت، جامعه، کارکنان و سرمایه‌گذاران (تسه،

یافته‌های پژوهش

می‌توان در اسناد تشکیل شرکت شرط فسخ یا انفساخ شرکت تجاری را گنجانده. همچنین می‌توان در این اسناد شرط احیای شرکت تجاری در دوره تصفیه را منعقد کرد، اما شرط ادغام به شرکت تجاری به طور مطلق و شرط تبدیل آن برای اشخاص کمتر از حد نصاب قانونی صحیح نیست.

مبانی شرکت تجاری از منظر تحلیل اقتصادی حقوق شرکت‌ها

تفاوت عمده‌ای که میان قرارداد شرکت تجاری با عقود معین قانون مدنی وجود دارد در نتیجه و اثر عقد است. قرارداد تشکیل شرکت بر خلاف عمده عقود معین موضوع حقوق مدنی، موجب ایجاد یک شخصیت حقوقی جدید به نام شرکت تجاری می‌شود؛ امروزه اثر متقابل اقتصاد و حقوق بر کسی پوشیده نیست. این تأثیرات تنها معطوف بر مباحث نظری نیست، بلکه وارد آرای دادگاه‌ها و سیاست‌گذاری‌های عمومی نیز شده است (بادینی، ۱۳۸۲: ۹۷). بنابراین، نگاه صرف و تنها با در نظر گرفتن قوانین موضوعه، راه مناسبی در تحلیل ماهیت شرکت تجاری نیست و باید از مؤلفه‌های تحلیل اقتصادی حقوق مخصوصاً معیار کارایی استفاده کرد (نعیمی، ۱۴۰۰: ۱۴۲).

برخی جنبه قراردادی شرکت تجاری را بر جنبه سازمانی ارجح دانسته و ماهیت شرکت تجاری را قراردادی می‌دانند (اسکینی، ۱۳۹۹: ۲۲). این دیدگاه را باید متأثر از تئوری «نئوکلاسیک»^۶ دانست (طوسی، ۱۳۹۳: ۱۱۶). در این تئوری شرکت مجموعه‌ای از برنامه‌های تولید عملی است که تحت کنترل مدیر قرار داشته و تنها هدف آن به حداکثر رساندن منفعت مالکان شرکت است (هارت، ۱۳۶۷: ۱۷۵۸). مفروض این تئوری بر این استوار است که مدیر شرکت آینده را به خوبی دیده و به منفعی که در نقطه هدف تعیین شده است، دست خواهد یافت (کود، ۱۳۸۵: ۸)، اما برخی معتقد هستند شرکتی می‌تواند در عرصه اقتصاد رشد کند که دارای یک یادگیری سازمانی خاص در موضوع فعالیت خود باشد. این یادگیری نمی‌تواند تنها معطوف به قسمتی از شرکت مانند مدیران باشد، بلکه باید کل اجزای شرکت حسب کارکرد و وظایف تعیین شده خود در این یادگیری مشارکت داشته باشند (لازونیک، ۱۳۹۸: ۶) و لذا با وجود اینکه

۴. مواد ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۱۰ و ۱۱۲ قانون تجارت نمونه‌هایی از این دیدگاه مقنن هستند.

۵. به عنوان نمونه ماده ۱۰۰ قانون تجارت.

۱. اگر نهاد حقوقی وقف را عقد محسوب نماییم، تنها این نهاد از منظر ایجاد شخصیت حقوقی متمایز با قرارداد تشکیل شرکت مشابه است.

2. Neoclassical theory of firm

3. shareholder theory

می‌باشد در مسیر حیات و ممت شرکت تجاری نیز در موارد سکوت قانون توافقات شرکا راهگشا خواهد بود.^۱

«بنیان قرارداد مبتنی بر فرض تقابلی طرف‌های قرارداد است و عوامل تولید در عرض هم می‌باشند و نه در طول یکدیگر. در واقع مدیران فقط وکلا یا امنای صاحبان سهام نیستند، بلکه نماینده جمیع اقشاری هستند که به نوعی با شرکت تعامل دارند. بنابراین، به جای عنوان «سهام مداری» مقوله «ذینفع محوری» مبنای تصمیم‌گیری‌های مدیریتی قرار داده می‌شود» (بادینی و کوشکی، ۱۳۹۹: ۲۶۵). بر پایه نظریه «ذی‌نفع محوری» می‌توان ماهیت شرکت را قراردادی تحلیل کرد یا با ارائه تحلیلی متفاوت ماهیت آن را سازمانی دانست. بدین معنا که نمی‌توان با وجود پذیرش اینکه ذی‌نفعان شرکت تنها در داخل شرکت نیستند و از سوی دیگر شرکت را بدون دریافت نظر تمام این ذی‌نفعان اداره کرد. از سوی دیگر، اگر در تمام موارد نیاز به اخذ نظر تمام ذی‌نفعان باشد، فلسفه وجودی شرکت تجاری و شخصیت حقوقی مجزا برای آن بی معنا خواهد بود؛ چرا که اولاً هر آنچه که دلایل توجیهی اعمال قاعده «اکثریت عددی» بر قاعده «اتفاق آرا» در حقوق شرکت‌ها داشته؛ از جمله کارا کردن شرکت تجاری (صقری و خودکار، ۱۳۹۸: ۱۲۵) را کنار می‌گذارد و به مسیر لزوم کسب موافقت تمامی ذی‌نفعان باز خواهیم گشت.^۲ ثانیاً گروهی از ذی‌نفعان دارای شخصیت خصوصی نیستند^۳ و اخذ موافقت ایشان در مواردی حتی غیر ممکن است. ثالثاً ذی‌نفعان خارج از شرکت دائماً در حال تغییر هستند، چگونه می‌توان یک ضابطه مشخص برای اخذ نظر آنها پیش‌بینی کرد. بر این اساس شرکت باید دارای یک شاکله و سازمان آمره باشد تا هر چه بهتر کارکرد عمومی و خصوصی خود را حفظ نماید. با این توضیحات در میانه دو نظریه «قراردادی» و «سازمانی» باید راه حل میانه را در نظر گرفت و اعتقاد به یک ماهیت قراردادی - سازمانی داشت (پاسبان، ۱۳۹۸: ۶۷). باید توجه داشت هر مقدار قانونگذار ایرانی در مسیر تقنین حقوق شرکت‌ها قدم برداشته است، ماهیت شرکت را به سوی سازمانی بودن بیشتر سوق داده و لذا شاهد هستیم که شرکت‌های موضوع قانون تجارت از کمترین تأثیر سازمانی برخوردار هستند، اما در ادامه قانونگذار در قانون اصلاح

۱۳۸۹: ۵۳) و حتی محیط زیست (حسینی، ۱۳۹۹: ۶۰) جزو گروه ذی‌نفعان هستند. در هنگام معامله شرکت با ایشان منافع گروه سهامداران در مقابل منافع خریدار خواهد بود. همچنین «شرکت‌های تجاری امروزه به منزله بازیگران اصلی دنیای تجارت شناخته می‌شوند» (نوری یوشانلوئی و بانسی، ۱۳۹۶: ۵۲۷) و مسائل این نهاد حقوقی رابطه مستقیم با مسائل اجتماعی داشته و حقوق عمومی بر آن مؤثر است. بنابراین، نمی‌توان تنها دیدگاهی بر پایه قواعد حقوق خصوصی بر آن داشت (صادقی و احمدلو، ۱۴۰۱: ۲۹۱ و ۲۹۲). امکان دسترسی ذی‌نفعان (حتی اگر خارج از ساختار شرکت باشند) به اطلاعات هویتی شرکت که در اداره ثبت شرکت‌ها به ثبت رسیده (طباطبایی حصارى و صفی‌زاده، ۱۳۹۹: ۷۳۱) مصداقی از توجه قانونگذار به این مهم است. برخی دیگر ماهیت شرکت تجاری را سازمانی می‌دانند و معتقد هستند که قرارداد تنها در مواردی که مخالفتی با سازمانی بودن شرکت نداشته باشد، مؤثر است (ستوده، ۱۳۹۹: ۱۹۲). صاحب‌نظری حتی پا را فراتر نهاده و معتقد است که شرکت تجاری اساساً زائیده عقد نیست، بلکه به طور مطلق ماهیت سازمانی دارد (صادقی نشاط، ۱۳۹۷: ۲۴۱). ایشان علاوه بر اینکه تشکیل شرکت تجاری را کاملاً متمایز از توافق تشکیل‌دهندگان شرکت می‌داند، آنچه به عنوان توافق فی ما بین مؤسسان برای تشکیل شرکت نیز رخ می‌دهد را عقد محسوب نکرده، بلکه یک قول و قرار ساده و فاقد اثر حقوق دانسته‌اند. در تحلیل این دیدگاه باید دید مرز میان ايجاب و قبول لفظی و یک قول و قرار فاقد اثر حقوقی تا کجاست؟ مراحل برای تکوین اراده و انشای یک عمل حقوقی برشمرده شده است (کاتوزیان، ۱۴۰۰: ۲۱۳-۲۱۵). زمانی که مؤسسان شرکت با طی این مراحل در موضوعی به نام تشکیل یک شرکت تجاری توافق می‌نمایند، عقد محقق شده است و بر خلاف دیدگاه ایشان (صادقی نشاط، ۱۳۹۷: ۲۴۱) به دلیل اینکه تعهدات طرفین در این مرحله کاملاً بر پایه قرارداد است، می‌توان الزام طرفین به انجام تعهد و انعقاد قرارداد شرکت را از دادگاه درخواست کرد. همچنین مجزا بودن شخصیت شرکت تجاری از قرارداد تأسیس شرکت، موجب فقدان بُعد قراردادی آن نمی‌شود؛ چراکه علاوه بر منشأ پیدایش شرکت که یک عقد

۱. محوری، ذی‌نفع ممکن است خارج از شرکت باشد، البته تعیین این امر که ذی‌نفع کیست و تا چه حدی از ذی‌نفعی شخص را داخل در دایره ذی‌نفعی قرار می‌دهد، نیز مشکل دیگری است.
۲. مانند دولت و جامعه.

۱. مواد ۱۰۸ و ۲۱۸ قانون تجارت و ۷۲ قانون اصلاح نمونه‌ای از این مجوز قانونگذار است.

۲. حتی در این وضعیت دشواری بیشتری از شرکت مدنی وجود دارد؛ چرا که در شرکت مدنی تنها موافقان مالکین مشاعی نیاز است، اما در نظریه ذی‌نفع

مانند تعهدات قراردادی در جامعه و اشخاص اثرگذار می‌باشد، باید از لزوم بقای شرکت تجاری حمایت کرد و تنها در موارد احصا شده امکان پایان این شخصیت حقوقی را پذیرفت. پیامد چنین استدلالی احصای موارد خاص انحلال می‌باشد و شرکت‌های تجاری را حتی اگر به دلایل دیگر مانند تک شریکه شدن از ماهیت خود خارج شوند، نباید قهراً منحل دانست (صقری، ۱۳۹۳: ۱۴۱)، در حالی که چنین امری قابل پذیرش نیست (ستوده تهرانی، ۱۳۹۹: ۲۰۶). از سوی دیگر، چرا موجودی که حسب اراده چند شخص به وجود آمده را نتوان با اراده آنها (نه اراده قانونگذار) از میان برد؟ مگر نه اینکه در تصفیه شرکت تجاری منافع اشخاص ثالث مدنظر قرار می‌گیرد؟^۳ حال چگونه برخی موارد انحلال شرکت تجاری را قانونگذار در شرایط نامناسب اقتصادی شرکت مقرر کرده؛ اما اگر امکان انحلال شرکت در شرایط مساعد و با اراده شرکا را ممکن ندانیم چه زبانی برای اشخاص ثالث خواهد داشت؟ اساساً دیدیم که آنچه سازنده شرکت تجاری است یک عقد است و جنبه سازمانی ماهیت شرکت تجاری، تنها برای صیانت از منافع شرکا و اشخاص ثالث در کنار جنبه قراردادی قرار گرفته است. اگر چنین برداشتی صحیح باشد، باید تشکیل یک شرکت تجاری توسط سه شخص مجنون را صحیح محسوب کرد. در واقع، به نظر می‌رسد قانونگذار در کنار موارد انحلال عقد به صورت عام تعدادی موارد انحلال را پیش‌بینی کرده است که یا این موارد به استناد قواعد عمومی قراردادهای اساساً قابل اعمال نیست و یا اینکه قواعد عمومی بر خلاف موارد انحلال مزبور باشند.^۴ شاید به ذهن خطور نماید که بند ب ماده ۱۳۶ قانون تجارت یک استثنا بر این قاعده کلی گفته شده است و منظور قانونگذار از اینکه بیان می‌دارد: «ب- در صورت تراضی تمام شرکا» همان نهاد حقوقی اقاله است. در حالی که چنین برداشتی صحیح نیست؛ چراکه عقد شرکت تجاری «رابطه یا نهادی برآمده از توافق میان دو یا چند شخص که با اختصاص بخشی از دارایی خود به منظوری خاص تحت عنوان شخصیت حقوقی مستقل به قصد تحصیل سود تشکیل می‌گردد» (پاسبان، ۱۳۹۸: ۶۵) و نمی‌توان عمل حقوقی در قانون مدنی یافت که چنین اثری داشته باشد تا بتوان عقد

قسمتی از قانون تجارت^۱ بعد سازمانی را در شرکت‌های سهامی تقویت کرده و از جنبه قراردادی کاسته است و در نهایت با تصویب قانون بخش تعاونی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران^۲ و اصلاحات بعدی آن، علاوه بر پیش‌بینی مرجع داوری و تشکیل اتحادیه تعاونی، از نظارت فرا شرکتی و دخالت دولت سخن به میان آورده است. بنابراین، با وجود اینکه می‌توان شرکت‌های موضوع قانون تجارت را دارای ماهیت قراردادی با رگه‌هایی از سازمانی بودن محسوب کرد، اما به سرعت دیدگاه مقنن به سمت ماهیت قراردادی - سازمانی در حال حرکت است که به نظر می‌رسد راه درستی می‌باشد و وضعیت شرکت تجاری و توسعه کارایی آن را بهتر توجیه می‌نماید.

جایگاه اصل حاکمیت اراده در انحلال شرکت تجاری

ماده ۱۳۷ قانون تجارت عنوان می‌دارد: «فسخ شرکت در صورتی ممکن است که در اساسنامه این حق از شرکا سلب نشده و ناشی از قصد اضرار نباشد...». وجود این ماده را نمی‌توان به شرکت‌های دیگر گسترش داد و از آن یک قاعده کلی برای حقوق شرکت‌ها استنباط کرد؛ چرا که اولاً ماهیت و کارکرد انواع مختلف شرکت‌های تجاری با یکدیگر متفاوت است و قانونگذار به دلیل مسئولیت نامحدود شرکا در شرکت اشخاص چنین ماده را عنوان داشته است. ثانیاً درست است که قانون مدنی یکی از منابع حقوق تجارت است (اسکینی، ۱۳۹۲: ۲۴)، اما اساساً در قواعد عمومی قراردادهای اصل بر لزوم قرارداد است و وجود حق فسخ چهره استثنائی دارد.

قانونگذار موارد انحلال هر یک از شرکت‌های تجاری را بر شمرده است، اما هیچ مقرره‌ای بر عدم امکان افزایش این موارد از طریق توافق وجود ندارد. اکثر صاحب‌نظران حقوق تجارت در مباحث مربوط به انحلال، سخنی از امکان افزودن به موارد انحلال به میان نیاورده‌اند و به نظر می‌رسد موافق چنین عملی نیستند. به راستی دلیل این استدلال چیست؟ از یک سو می‌توان با توجه به ماهیت و جایگاه شرکت تجاری اراده قانونگذار در تعیین موارد انحلال را امری دانست. در این تحلیل چون شرکت واجد شخصیت حقوقی مستقل است و آثار این شخصیت حقوقی

۵. البته با رعایت ماهیت شرکت تجاری.

۶. مانند بندهای ۴، ۳، ۱ و ۵ ماده ۱۹۹ قانون اصلاح.

۷. مانند بند ج و د ماده ۱۳۶ قانون تجارت.

۸. عقد شرکت قابل انطباق کامل با وقف نیست و گذشته از آن وقف نیز بعد از انعقاد قابل اقاله نیست.

۱. از این پس قانون اصلاح خوانده می‌شود.

۲. از این پس قانون تعاون خوانده می‌شود.

۳. مواد ۲۱۵ قانون تجارت و ۲۲۵ قانون اصلاح.

۴. مانند ورشکستگی یا بند ه ماده ۱۳۶ قانون تجارت و یا ماده ۵ قانون اصلاح.

در اسناد تشکیل شرکت تغییر یافته، درج شود یا صرف وجود خیار شرط در اسناد تشکیل قبلی گویای وجود حق فسخ برای دارنده آن است؟ از یک سو قوانین مربوط به تغییر نوع شرکت آمره است و از یک سوی دانستیم تنها شروطی که به صورت کتبی در اسناد تشکیل قید شده، قابلیت استناد دارد و نمی‌توان به شروط قبلی که در اسناد جدید قید نشده ترتیب اثر داد. از همین رو نمی‌توان به شروط مندرج در اسناد تشکیل قبلی استناد کرد و این شروط را دارای اثر دانست همچنین عدم درج شروط مزبور در اسناد تشکیل جدید را می‌توان عدول ضمنی از حقوق مکتسبه اشخاص در اسناد تشکیل قبلی دانست.

بنابراین، علاوه بر اینکه چنین توافقی هیچ منافاتی با قواعد عمومی قراردادها در حقوق ایران ندارد، بلکه صراحتاً در ماده ۷-۱۸۴۴ قانون مدنی فرانسه نیز پذیرفته شده است (صقری، ۱۳۹۳: ۱۴۳) همین استدلال را می‌توان در مورد شرط فاسخ نیز به کار بست و معتقد بود شرط فاسخ بعد از تحقق معلق علیه اثر خود را بر قرارداد خواهد گذارد.

توافق بر احیای شرکت در دوره تصفیه

معاونت حقوقی قوه قضاییه در نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۲۳۶ مورخ ۱۳۹۹/۳/۶ چنین اظهار نظر کرده است: «شرکت تجاری پس از انحلال، به جز رسیدگی به امر تصفیه، حق هیچ‌گونه فعالیت بازرگانی و معامله تجاری ندارد، مگر معاملاتی که برای انجام تعهدات قبلی آن لازم باشد. بنابراین، با انحلال شرکت شخصیت حقوقی آن از لحاظ تجاری منتهی می‌شود و ماده ۲۰۸ لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ هم بقای شخصیت حقوقی شرکت را پس از انحلال، صرفاً از جهت انجام امور مربوط به تصفیه و خاتمه دادن کارهای جاری و انجام تعهدات آن تأیید کرده است؛ و الاً از جنبه فعالیت‌های تجاری، شخصیت شرکت منتهی شده است. بنابراین، چون تشکیل شرکت و ایجاد شخصیت حقوقی برای آن باید طبق ضوابط و شرایط قانونی باشد و برای احیای شرکت، ساز و کار قانونی برای حمایت از بستانکاران و سهامداران اقلیت پیش‌بینی نشده است و اجازه احیای شرکت با تصمیم مجمع عمومی فوق‌العاده یا کل سهامداران موجب تضییع حقوق اشخاص می‌شود، راه‌اندازی مجدد شرکت منحل شده، جز با تشکیل مجدد آن، برابر مقررات

مزبور را اقاله کرد؛ به بیان دقیق‌تر انحلال شرکت تجاری با توافق همه شرکا، با وجود اینکه تا حدودی اثر اقاله را به دنبال دارد، اما قوانین نهاد اقاله قابل اعمال در این مورد نیست. بنابراین، به نظر می‌رسد اگر توافقی بر خلاف طبیعت حقوق شرکت‌ها (بالکارک، ۱۴۰۰: ۵۳) و قواعد عمومی قراردادها نبوده و در اساسنامه و در صورت فقدان آن شرکت‌نامه درج گردد، لازم‌الاتباع باشد. در ادامه به بررسی برخی از فروض توافق بر انحلال پرداخته می‌شود.

شرط فاسخ یا فسخ

علاوه بر توضیحات بند قبل، پیش‌بینی شرط فسخ شرکت برای یک یا چند تن از شرکا را می‌توان با وحدت ملاک از نهاد حقوقی سهام ممتاز^۲ موجه و قابل قبول دانست. زمانی که برخی حتی اعطای سهام ممتاز را بدون ضرورت، پذیرفته‌اند (اسکینی، ۱۴۰۰: ۹۲) چه اشکالی بر تعیین حق فسخ شرکت تجاری وجود دارد؟ درحالی که حداقل اثر اعطای این حق فسخ، جلوگیری از تسلط مطلق اراده اکثریت در اداره شرکت است. سؤال اولی که به ذهن خطور می‌کند این است که آیا حق فسخ برای شرکت تجاری پیش‌بینی شده است یا قرارداد تشکیل شرکت تجاری؟ مشخص است که شرکت تجاری نتیجه توافق است و خود، قرارداد نیست تا بتوان آن را موضوع فسخ دانست. حال اگر شرکت تجاری خود دارای شخصیت حقوقی متمایز از شرکا است، چگونه می‌توان پذیرفت که با اعمال فسخ یکی از شرکا، شخص ثالث (که همانا شرکت تجاری است) منحل گردد؟ آیا نمی‌توان چنین استدلال کرد که چون اثر فسخ بر اشخاص ثالث تسری نمی‌یابد با فسخ قرارداد شرکت تجاری تنها عقد منحل شده و همچنان شرکت پابرجاست؟ در صورت صحیح دانستن چنین فرضی، نمی‌توان از طرفین قرارداد به استناد تلف حکمی آورده، مطالبه مثل یا قیمت آورده را کرد؛ چراکه آورده به شخص ثالث تملیک گردیده و ضمان درک یا معاوضی بر عهده طرف‌های عقد تشکیل شرکت نیست. در پاسخ می‌توان گفت زمانی که دارنده حق فسخ، سند تشکیل شرکت (شرکت‌نامه یا اساس‌نامه) را فسخ می‌نماید، یکی از شروط لازم حیات شرکت تجاری از میان می‌رود و لذا شرکت تجاری قهراً (نه به اختیار مستقیم فسخ‌کننده) منحل می‌شود. سؤال دیگر اینکه در صورت تغییر نوع شرکت آیا خیار شرط باید

۲. ماده ۲۴ قانون اصلاح.

۱. همچنین می‌دانیم که اقاله توسط قائم مقام طرفین عقد ممکن نیست، در حالی که شرکایی که در توافق برای انحلال شرکت حضور دارند الزاماً همان شرکای مؤسس شرکت نیستند.

نمی‌شود. بنابراین، آنچه در دوره تصفیه به طلبکاران پرداخت شده است، در برخی فروض قابل استرداد است. به نظر می‌رسد پرداخت دین پیش از سررسید طلبکاران در دوره تصفیه به جهت الزام قانونی صورت پذیرفته و نمی‌توان آن را مصداق پرداخت دین پیش از موعد دانست و استناد قواعد ایفای ناروا قابل بازپس‌گیری باشد.

شرط تبدیل شرکت در آینده

آیا درج شرط مبنی بر تبدیل شرکت تجاری به صورت معلق یا موجد دارای اثر حقوقی است یا خیر؟ به دلیل اینکه تبدیل شرکت موجب زوال شخصیت حقوقی آن یا رهایی از تعهدات پیشین نمی‌شود (اسکینی، ۱۴۰۰: ۲۹۲)، هیچ مانعی از سوی اشخاص ثالث برای صحت چنین شرطی وجود ندارد. برخی موافق امکان توافق در اساس‌نامه برای تبدیل شرکت هستند (کاویانی، ۱۳۹۵: ۲۰۹) حال اگر در اسناد تاسیس شرکت درج شود با تحقق معلق علیه یا با اراده یک یا چند شریک امکان تبدیل شرکت تجاری وجود دارد. آیا صرف تحقق معلق علیه، اعلام اراده نصاب مقرر شریکان برای امکان تبدیل شرکت است و جایگزین مصوبه مجمع عمومی فوق‌العاده می‌گردد یا این موارد موجب می‌شود که در صورت امتناع حد نصاب مقرر شده‌ای از شرکا در قانون یا دستورالعمل، بتوان آنها را از طریق دادگاه الزام به پذیرش نمایند؟ اگر مورد اول صحیح تلقی شود در این صورت چگونه می‌توان با وجود نص ماده ۲۷۸ قانون اصلاح بر تصمیم‌گیری مجمع عمومی فوق‌العاده یا مواد ۴ الی ۶ دستورالعمل ثبت تبدیل شرکت‌های تجارتی مبنی بر لزوم تحقق اکثریت‌های مختلف و بعضاً اتفاق آراء، اراده یک یا چند شخص در تبدیل شرکت را جایگزین کرد؟ اما اگر راهکار دوم را قابل اعمال بدانیم. این امر با ماهیت توافق که همانا شرط نتیجه بوده و به صرف اشتراط محقق می‌گردد، منافات دارد. به نظر می‌رسد اگر تبدیل شرکت، معلق به تحقق معلق علیه شده باشد به دلیل اینکه کلیه مؤسسان اسناد تأسیس را امضا کرده‌اند و شرکایی که بعدها وارد شرکت می‌شوند نیز با پذیرش این اسناد در داخل در شرکت شده‌اند پس در عمل تبدیل شرکت با اتفاق آراء رخ داده و هیچ تعارضی با قواعد آمره فوق‌بروز نمی‌کند، اما در فرض کافی بودن اراده یک یا چند شخص برای تبدیل شرکت، چنین توافقی اگر موجب اعطای اختیار تبدیل شرکت برای حدنصاب کمتر از مقرر قانون گردد، گذشته از اینکه این تصمیم بر خلاف قوانین امره است، با

قانونی ممکن نیست.» نظریه مزبور چند نکته را دور از ذهن داشته است. اولاً ماهیت شرکت قراردادی - سازمانی است. بنابراین، نگرش صرف سازمانی بدان و نادیده گرفتن نقش اراده شرکا و قرارداد صحیح نیست. ثانیاً دانستیم که قرارداد تشکیل شرکت تجاری حسب مورد میان مؤسسان یا مؤسسان و پذیرهنویسان منعقد شده و تشکیل شرکت تجاری نتیجه و اثر عقد مزبور است. بنابراین، استناد به ماده ۲۰۸ قانون اصلاح و عدم اهلیت شرکت تجاری در انجام معامله جدید، درست نیست. در واقع، منظور ماده ۲۰۸ فقدان اهلیت شرکت تجاری برای انجام معامله‌ای است که خود یک سوی قرارداد و توافق باشد، در حالی که در انعقاد قرارداد احیای شرکت تجاری خود شرکت جزو طرفین قرارداد نیست. ثالثاً استناد به این نکته که احیای مجدد شرکت تجاری موجب تضییع حقوق اشخاص می‌گردد نیز تنها یک ادعا است. سازوکاری که در روند تصفیه شرکت برای حمایت از اشخاص ثالث یا شرکا در پیش گرفته شده با مبنای حلول دیون متوفی دارای مبنای واحد است! بدین شرح که اگر طلبکار باید تا حال شدن دین صبر نماید، ممکن است به دلیل تصرف وراثت در ترکه، امکان وصول دین در سررسید از محل ماترک ممکن نگردد. از سوی دیگر، اگر به جهت بیم از تعدی، وراثت تا سررسید دین از تصرف در ماترک محروم گردند، موجب ورود ضرر به وراثت و خود اموال ماترک خواهد شد. بنابراین، راه میانه را در حال شدن دین دانسته‌اند. از همین رو شاهد وجود ساز و کار مشخص و آمرانه‌ای در مورد تصفیه شرکت تجاری هستیم. حال اگر شخصیت حقوقی به شرکت تجاری بازگردانده شود، مبنای حلول دین از بین می‌رود و به طلبکاران و اشخاص ثالث نیز زبانی وارد نمی‌شود. از همین رو تمامی استدلال‌ات متعکس در نظریه مشورتی مزبور قابل نقد است، اما یک سؤال مهم را باید پاسخ داد. گفته شد که آنچه فسخ می‌شود شرکت تجاری نیست، بلکه قرارداد تشکیل شرکت است. حال آیا می‌توان پس از منحل شدن یک قرارداد مجدداً با توافق قرارداد مزبور را احیا کرد؟ در پاسخ گفته شده از طریق قیاس با نهاد های حقوقی که امکان رجوع وجود دارد مانند رجوع واهب به عین موهوبه، رجوع از وصیت، رجوع شاهد از شهادت، رجوع از طلاق، رجوع از صدقه، رجوع از اذن و ابرا باید پذیرفت که اعاده قراردادی که از میان رفته ممکن است (اسماعیلی و نریمانپور، ۱۴۰۰: ۶۳-۶۵). بنابراین، هیچ مانعی در امکان احیای شرکت تجاری در زمان تصفیه وجود ندارد. این احیا مجدد شرکت، قرارداد جدید محسوب

تبدیل شرکت تجاری به نوع دیگر، ارکان شرکت دچار تغییر شده و ممکن است بر میزان تعهدات شرکا در مقابل دیون شرکت یا به عنوان آورده شرکت افزوده شود و لذا این امر با ذات عقد شرکت در تعارض است. بنابراین، با در نظر داشتن بُعد سازمانی و ذات وجودی شرکت تجاری باید این مورد را صحیح ندانست.

شرط ادغام شرکت در آینده

در ابتدا باید در پی یافتن پاسخ این سؤال بود که ماهیت ادغام چیست؟ برخی بدون اشاره صریح ماهیت ادغام را انتقال دین و طلب می‌دانند (اسکینی، ۱۳۹۹: ۵۸-۶۱). این دیدگاه صحیح به نظر نمی‌رسد؛ چرا که آنچه قانونگذار از انتقال دین و طلب به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید بیان کرده، اثر ادغام شرکت بوده نه تلاش برای تعریف ماهیت آن. در واقع، نمی‌توان تنها به استناد اثر یک عمل حقوقی، ماهیت آن را شناسایی کرد. همان‌گونه که اثر صلح منافع و اجاره عین هر دو یکی است، اما ماهیت یکسانی ندارند. برخی دیگر ادغام را انتقال قرارداد محسوب می‌کنند (کیانی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۳). این نظر نیز صحیح نیست. زمانی که از قائم مقامی قرارداد یا انتقال دین و طلب صحبت می‌شود، منظور قرارداد تشکیل شرکت تجاری تجاری نیست، بلکه قراردادهای شرکت تجاری در مقابل اشخاص ثالث مراد بوده است. برای انتقال قرارداد اراده و قصد هر سه شخص ناقل، منتقل الیه و منتقل عنه لازم است (طالقانی، ۱۳۹۳: ۱۴۶-۱۴۷)، در حالی که برای تحقق ادغام نه تنها نیازی به رضایت منتقل عنه نیست، بلکه وی حق اعتراض به تصمیم یا فرایند ادغام را نیز ندارد (اسکینی، ۱۳۹۹: ۵۸-۶۱). ادغام را باید نهاد حقوقی میان «ارث» و «قرارداد» دانست. از یک سو به دلیل پایان شخصیت حقوقی شرکت تجاری تمامی دارایی شرکت به شخص دیگری منتقل می‌شود و دیگر شرکت ادغام شده در حالت تصفیه قرار نمی‌گیرد. از سوی دیگر، بر خلاف «ارث» انتقال دارایی ناشی از توافق و قرارداد است. ادغام را نمی‌توان عقد معین نیز محسوب کرد. درست است که در برخی قوانین اشاره‌هایی به امکان ادغام شرکت‌های تعاونی

یا سایر شرکت‌های تجاری اشاره کرده است، اما از این مواد پراکنده و مجمل نمی‌توان معین بودن عقد ادغام را برداشت کرد. گذشته از اینکه در قوانین موجود از شرایط ادغام سخن به میان نیامده، به آثار این عقد نیز به صورت لازم و کافی اشاره نشده است. نشانه این ادعا را می‌توان در تعریفی که از ادغام در بند ۱۶ ماده ۱ قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه ارائه شده، مشاهده کرد. در این تعریف از عبارت «اقدام» استفاده شده است که با ماهیت ادغام که یک عمل حقوقی است تطابق ندارد (پاسبان، غلامی، ۱۳۹۶: ۳۴). بنابراین، بهتر است ادغام را یک عقد بر مبنای ماده ۱۰ محسوب کرد که اثر آن انحلال شرکت ادغام شونده است (پاسبان و یعقوبی مقدم، ۱۴۰۰: ۴) که قانونگذار برای انجام آن محدودیت‌هایی پیش‌بینی کرده است. هرچند باید پذیرفت تطبیق ادغام با قراردادهای ماده ۱۰ چندان راهگشای نیست (عیسانی نفرشی و بیگی حبیب‌آبادی، ۱۳۸۰: ۸۹)، اما روند مجمل قانونگذاری در این حوزه، چنین ماهیت حقوقی را برای نهاد «ادغام» رقم زده است.

با این توضیح مشخص است که تحقق ادغام نیاز به وجود دو اراده دارد و در هر دو نوع ادغام ساده و مرکب، صرف اراده یک شخص حقوقی تأثیری در تحقق ادغام ندارد. بنابراین، اگر شرط معلق مبنی بر ادغام شرکت تجاری در اساس‌نامه گنجانده شده باشد، به صرف تحقق معلق علیه ادغام صورت نمی‌گیرد. حال سؤال این است که تحقق معلق علیه را می‌توان به عنوان یک ایجاب از سوی شخص حقوقی شرکت برای ادغام با شرکت تجاری دیگر یا ایجاد شخصیت حقوقی جدید محسوب کرد؟ مسلماً پاسخ منفی خواهد بود. در ادغام ساده، اگر از جانب شخص حقوقی تقاضای ادغام در شرکت دیگری مطرح شود، در حالی که هنوز نوع شرکت پذیرنده ادغام مشخص نشده و نیز در ادغام مرکب، زمانی که هنوز نوع شرکت جدیدی که حاصل ادغام خواهد بود، تعیین نگردیده، نمی‌توان پذیرفت که آنچه از سوی شرکت تجاری اعلام می‌گردد ایجاب است.

قانون بخش تعاون تنها ادغام شرکت‌های تعاونی با یکدیگر را ممکن دانسته است.

۳. «ادغام: اقدامی که براساس آن چند شرکت، ضمن محو شخصیت حقوقی خود، شخصیت حقوقی واحد و جدیدی تشکیل دهند یا در شخصیت حقوقی دیگری جذب شوند...».

۱. مواد ۱۴ اصلاح آیین‌نامه اجرایی قانون بخش تعاون و مواد ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه و ۴۰ برنامه چهارم توسعه.

۲. در ماده ۴۸ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی تنها محدودیت‌های ادغام شرکت‌ها بیان شده است. همچنین ماده ۵۳

انجام تصفیه شرکت به جهت لزوم حفظ منافع اشخاص ثالث تا حدودی از قرارداد شرکا فاصله گرفته است. در واقع، در تحلیل جایگاه حاکمیت اراده در انحلال شرکت باید چارچوبی را در نظر داشت که عبارت است از: اول منافع اشخاص ثالث از جمله اشخاص ثالث عمومی و خصوصی، دوم قوانین آمره، سوم ماهیت، فلسفه وجودی و کارکرد شرکت تجاری و چهارم قواعد عمومی قرارداد. این چهار معیار از یک درجه اهمیت برای ارزیابی موضوع تحقیق برخوردار نیستند و باید میان این موارد اولویت‌بندی صورت گیرد. به جهت تصریح قانونی قوانین آمره در درجه اول اهمیت قرار دارند و از این نظر نمی‌توان وظایف مجمع عمومی فوق‌العاده در انحلال شرکت را به یک شخص تفویض کرد و پس از آن توجه به ماهیت، فلسفه و کارکرد شرکت تجاری داشت. ماده ۳ قانون تجارت الکترونیکی با توجه به حوزه تأثیر قانون مزبور به چنین رویکردی توجه داشته؛ بدین شرح که حوزه اثر این قانون مربوط به مبادله آسان و ایمن اطلاعات در واسطه‌های الکترونیک است. بنابراین، به خصوصیت بین‌المللی، ضرورت توسعه هماهنگی بین کشورها در کاربرد آن و رعایت لزوم حسن نیت توجه شده است. بر همین مبنا باید در موضوع تحقیق حاضر نیز به دلیل پیدایش شرکت تجاری، ماهیت و کارکرد آن توجه داشت. مشخص است که هر چه تأثیر بعد سازمانی در شرکت تجاری پررنگ‌تر باشد، دایره توافق مضیق‌تر خواهد شد و نیز زمانی که شرکت تجاری را از یک کارکرد سودمحور صرف به سمت به نهاد حقوقی کارا در توسعه پایدار کشور ارتقا دهیم، دیگر نمی‌توان در موارد سکوت به آسانی تمام قواعد عمومی قراردادها را به شرکت تجاری تعمیم دهیم. در واقع، چنین باید فرض کرد که در موارد سکوت قانون قواعد عمومی قراردادها قابل اعمال است، مگر اینکه با ماهیت، کارکرد یا فلسفه وجودی شرکت تجاری در تعارض بوده یا مخل به حقوق اشخاص ثالث باشد. بنابراین، شرط فسخ برای احدی از شرکا و نیز افزودن به موارد انحلال مقرر در قانون اگر در اساسنامه و در فقدان آن شرکت‌نامه منعکس شده باشد، صحیح و قابل اعمال است، اما شرط ادغام یا تبدیل شرکت تجاری را نمی‌توان با قید در اسناد تشکیل به یک شخص واگذار کرد. همچنان می‌توان با پیش‌بینی سازوکاری در اسناد تشکیل شرکت امکان احیای شرکت تجاری، در دوره تصفیه را فراهم کرد.

جایگاه اصل حاکمیت اراده در مواجهه با موارد انحلال مقرر در قانون

آیا می‌توان توافقی را در اساسنامه گنجانده که مخالف موارد انحلال تصریح شده در قوانین باشد؟ در برخی موارد قانونگذار به صراحت چنین اجازه‌ای را داده است؛ اما در مواردی که چنین تصریحی وجود ندارد، دو دیدگاه عمده وجود دارد: برخی موارد انحلال را آمره دانسته (صقری، ۱۳۹۳: ۴۰۷) و توافق بر خلاف آن را ممکن نمی‌دانند و برخی دیگر معتقد هستند که در اساسنامه نمی‌توان توافقی کرد که موجب انحلال شرکت با اراده تعدادی کمتر از حدنصاب قانونی گردد، اما می‌توان بر نصاب قانون مورد نیاز انحلال شرکت افزود (ستوده، ۱۳۹۵: ۳۲۹). به نظر می‌رسد مقنن پنج مبنای مختلف در وضع قواعد مربوط به انحلال انواع شرکت‌های تجاری را مدنظر قرار داده است. این مبانی حسب مبنای وجود انواع شرکت تجاری و حدود مسئولیت شرکا در وضع قوانین انحلال مؤثر بوده‌اند. مورد اول مواردی که در جهت رعایت حقوق اکثریت شرکا وضع شده است. دوم مواردی که برای حفظ حقوق اقلیت ضروری بوده (کریمی و لطفی فروشانی، ۱۳۹۷: ۲۹۲). سوم مواردی که برای رعایت حقوق اشخاص ثالث مقرر گردیده؛ گروه چهارم موادی که در جهت حفظ نظم عمومی متقین شده‌اند و در نهایت گروه پنجم موادی که به جهت مفاد قرارداد تشکیل شرکت وضع شده‌اند. در مورد چهار گروه اول امکان توافق متعارض در اساسنامه را نمی‌توان پذیرفت؛ چراکه فلسفه وجودی اسن مواد ارتباطی به اراده اشخاص ندارد، اما در مورد گروه پنجم آنچه منعکس در مواد انحلال است، همان اراده شرکا می‌باشد و به راحتی می‌تواند با توافق جدید مانند تغییر موضوع یا مدت شرکت از انحلال آن جلوگیری کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

شخصیت حقوقی شرکت تجاری کاملاً متمایز از اسناد تشکیل نیست. قرارداد تشکیل شرکت تجاری بسته به نوع شرکت در مراحل مختلف تشکیل تا انحلال شرکت مؤثر بوده و بر همین اساس نمی‌توان ماهیت واحدی برای تمامی شرکت‌های تجاری بر شمرد. در مرحله انحلال شرکت تجاری بعد سازمانی از جنبه قراردادی شرکت تجاری پررنگ‌تر است و موارد انحلال و نحوه

۴. مانند ماده ۱۲۹ قانون تجارت.

۵. مانند بند ۳ و ۵ ماده ۱۹۹ قانون اصلاح.

۶. مانند ماده ۲۰۱ قانون اصلاح و بند الف ماده ۹۳ قانون تجارت.

۱. ماده ۱۲۷ قانون تجارت.

۲. مانند بند ۱ ماده ۵۴ قانون بخش تعاون و بند ب ماده ۱۱۴.

۳. مانند بندهای ج و د ماده ۱۲۶ قانون تجارت و بند ج ماده ۱۱۴.

References

- Badini, Hassan and Koshki, Mustafa. (2019). "Economic democracy in the rights of commercial companies from the perspective of participation in company decisions". *Commercial Research Quarterly*, No. 97, pp. 259-283 (in Persian).
- Badini, Hassan. (1382). "Philosophical foundations of the economic approach to rights". *Journal of the Faculty of Law and Political Sciences*, No. 62, pp. 135-91 (in Persian).
- Balcarek, S. (2022). "Klauzula liquidation preference w świetle swobody umów oraz wybranych instytucji prawa handlowego". *Ius Novum*, 16(1), pp. 45-58, DOI: 10.26399.
- Bigdali, Saeed and Maliki, Azam. (2011). "The position of the external and internal will in jurisprudence and law". *Judiciary Law Journal*, No. 80, pp. 117-87 (in Persian).
- Coad, A. (2010). "Neoclassical vs evolutionary theories of financial constraints: Critique and prospectus". *Structural Change and Economic Dynamics*, 21(3), pp. 206-218.
- Esmaili, Mohsen and Narimanpour, Mahdi. (1400). "Criticism of the theory of avoidance of contract termination". *Islamic Law*, No. 71, pp. 55-78 (in Persian).
- Estola, M. (2014). *The neoclassical theory of a firm; corrections for its errors*. Of Econophysics & New Economy, 7.
- Hart, O. (1989). "Economist's Perspective on the Theory of the Firm, An. Colum". *L. Rev.*, 89, p. 1757.
- Hassanzadeh, Bahram. (2014). "The legal system governing the succession of obligations in the merger of commercial companies". *Legal Research*, No. 27, pp. 21-42 (in Persian).
- Hijazi, Daoud and Niknejad, Javad. (1402). "A comparative study of the legal effects of forming an economic group in the form of a civil company in Iranian and French law". *Contemporary Comparative Law Studies*, Volume 14, Number 30, pp. 273-245 (in Persian).
- Hosseini, Seyyed Mohammad Reza. (2019). *Economic analysis of corporate governance rights*. Tehran: Mizan Publications (in Persian).
- Issian Tafarshi, Mohammad and Begi Habibabadi, Ahmed. (1380). "Definition and legal nature of legal (actual) merger of joint stock companies". *Journal of Social and Human Sciences of Shiraz University*, Volume 17, Number 1, pp. 79-92 (in Persian).
- Karimi, Abbas and Lotfi Forushani, Mehran. (2017). "Dealing with the abuse of rights in commercial companies in Iran in the light of the harmless rule". *Islamic Law Quarterly*, No. 2, pp. 279-300 (in Persian).
- Katouzian, Nasser. (1400). *General rules of contracts, concept of conclusion and validity of contract*. Tehran: Ganj Danesh Publications (in Persian).
- Katouzian, Nasser. (2017). *rhythm*. Tehran: Mizan Publications (in Persian).
- Kaviani, Korosh. (2015). *Laws of commercial companies*. Tehran: Mizan Publications (in Persian).
- Kiaei, Fatima; Reh Pik, Siamak and Bagheri, Mahmoud. (2019). "Institution of restructuring the nature and models in Iran's legal system". *Two Quarterly Journal of Economic Law Encyclopedia*, New Edition, No. 18, pp. 103-128 (in Persian).

- Mokhtari Chaharbardi, Ali and Farhzadi, Ali Akbar. (2019). "Determining the limitation of the principle of contractual freedom in the light of the theory of rights and rulings". *Teachings of Civil Jurisprudence, Razavi University of Islamic Sciences*, Volume 12, Number 21, pp. 167-189 (in Persian).
- Naimi, Seyed Morteza. (1400). *An introduction to the approach of economic analysis of rights*. Tehran: Mizan Publications (in Persian).
- Nouri Yushanloui, Jafar and Banshi, Mojtabi. (2016). "The position of a single member company in the laws of Iran and the European Union". *Private Law Studies Quarterly*, Volume 47, Number 3, pp. 571-587 (in Persian).
- Pasban, Mohammad Reza. (2018). *Laws of commercial companies*. Tehran: Samt Publications (in Persian).
- Pasban, Mohammadreza and Gholami, Abolfazl. (2016). "Anti-competitive mergers and performance guarantee provided in Iranian law". *Journal of Legal Studies*, Volume 9, Number 1, pp. 31-55 (in Persian).
- Sadeghi Neshat, Amir. (2017). "Legal nature of civil and commercial companies". *Quarterly Journal of Legal Encyclopedias*, No. 1, pp. 235-245 (in Persian).
- Sadeghi, Mohammad and Ahmadlou, Parisa. (1401). "Social responsibility of commercial companies; From doubts to legal implications". *Quarterly Journal of Excellence in Law*, No. 4, pp. 283-311 (in Persian).
- Safai, Seyyed Hossein and Shariat Bagheri, Mohammad Javad. (1400). "Reflections on the assumption of the wisdom of the legislator". *Quarterly Journal of Research and Development in Comparative Law*, Volume 4, Number 11, pp. 7-14 (in Persian).
- Saqri, Mohammad and Automa, Reza. (2018). "The effectiveness of the majority rule in joint stock companies and balancing the interests of majority and minority shareholders". *Private Law Research Quarterly*, No. 82, pp. 119-145 (in Persian).
- Saqri, Mohammad. (1393). *Commercial law of companies*. Tehran: Publishing company (in Persian).
- Shahbazi Nia, Morteza; Christian Tafarshi, Mohammad; Kaviani, Korosh and Faraji, Ismail. (2018). "Passing the legal personality of the company in the assumption of partner fraud in Iranian and English law". *Judiciary Law Journal*, No. 74, pp. 39-9 (in Persian).
- Skini, Rabia. (1400). *Business Law*. Tehran: Samt Publications (in Persian).
- Skini, Rabia. (2012). *Commercial law: general, commercial transactions, merchants and organization of commercial activity*. Tehran: Samt Publications (in Persian).
- Skini, Rabia. (2019). *Commercial companies*. Tehran: samt publications (in Persian).
- Sotoudeh Tehrani, Hassan. (2015). *Business Law*. Tehran: Dadghostar Publications (in Persian).
- Stout, L. A. (2012). New Thinking on "Shareholder Primacy". *Accounting, Economics, and Law*, 2.
- Tabatabai Hisari, Nasrin and Safizadeh, Soroush. (2019). "Economic analysis of the interaction of "access to information" and "protection of confidentiality" in the information function of the commercial company registration body". *Private Law Studies Quarterly*, Volume 50, Number 4, pp. 743-725 (in Persian).

- Tousi, Abbas. (2013). *Economic analysis of corporate law*. Tehran: Shahdaranesh Publications (in Persian).
- Tse, T. (2011). "Shareholder and stakeholder theory: After the financial crisis". *Qualitative Research in Financial Markets*, 3(1), 51-63, DOI 10.1108/17554171111124612.
- Vahdati Shabiri, Seyyed Hassan and Hamidi, Mohammad Mahdi. (2019). "The legal status of a suspended contract with a commitment to create a suspended contract". *Islamic Jurisprudence and Law Studies*, No. 11, pp. 593-142 (in Persian).
- William, L. (2020). *Is the most unproductive firm the foundation of the most efficient economy? Penrosian learning confronts the Neoclassical fallacy*.
- Yaqoubi Moghadam, Arman and Pasban, Mohammad Reza. (1400). "Liquidation of commercial companies". *Ahrar Private Law Research Journal*, Volume 2, Number 3, pp. 1-15 (in Persian).

